
In memoriam Petr Horák¹

Otázky, které zůstávají...

Martin Profant

Filosofický ústav Akademie věd ČR, v. v. i., Praha

profant@flu.cas.cz

Na podzim 2025 odpovídal Petr Horák v rozhovoru pro *Filosofický časopis* s noblesní sebestylizací. Patřila k němu celá ta léta, co jsem ho znal: otevřenost a upřímnost ano, ale s vkusem a bez toho, že by člověk ukazoval, natož pral na veřejnosti emotivní prádlo. Dbal o to, aby hovořil s partnerkou tak říkajíc na stejné výši očí, a ač k tomu tón jejího tázání místy sváděl, nepodléhal profesorskému pokušení svou někdejší doktorandku poučovat. Až na jeden okamžik. To, když vysvětloval, že poruší-li se zásada „soukromé není politické“, politickým se pak stane „úplně všecko“ s doprovodným poučujícím pamětnickým výkladem: „Pak je politické i to, že dneska máte takový účes, jaký máte; je to politické proto, že tím něco vyjadřujete. Vy možná řeknete: ‚Já tím nic nevyjadřuju, já jsem se dneska ráno takhle učesala, protože se mi to líbí.‘ A na to vám ten totalizující člověk, který vám leze do soukromí, řekne, že se mýlíte, že je to taky politická záležitost, a zeptá se vás: ‚Proč jste se teda takhle učesala, co tím vyjadřujete, s kým se ztotožňujete?‘ Vy na to asi řeknete: ‚Neztotožňuju se s nikým, nevím o nikom, kdo by se česal jako já.‘ A ten dotyčný nebo ta dotyčná vám řeknou: ‚Vážně? A to se považuješ za tak důležitou, že se odvažuješ si vymyslet účes?‘“²

Něco podobného by si jistě Petrem Horákem poučovaná mladá žena o úpravě svých vlasů mohla dnes bez překvapení přecíst v komentářích ke své fotografii na netu. S případnou inovací, že tak umný účes by nepořídila bez laku na vlasy, a tedy ničení planety. No a co, prostě se odstříhne vlákno. Anebo se naopak vynoří situace, kdy se podobná promluva rovnou překládá z imper-

1 Redakce Filosofického časopisu obdržela mnoho vzpomínek na svého bývalého šéfredaktora, prof. Petra Horáka, a jeho odkaz. Všechny nebylo kvůli nedostatku místa možné otisknout v pravidelném čísle. Některé z dalších proto čtenářům prostředkujeme zde. Pozn. red.

2 Horák, P. – Kiššová, M., Výlet do minulosti jednoho zvědavého filosofa. *Filosofický časopis*, 73, 2025, č. 3, s. 541.

tinentních otázek do rozsudku, jako v případě Vidy Mohavedové nebo Mashi Aminiové. I když – u jmenovaných žen z Íránu příklad vlastně nebude fungovat, tam brutální invaze do soukromí už předem určila, že jejich rozhodnutí o úpravě vlasů je od počátku rozhodně politické.

S rizikem pamětnické slepoty považuji Horákův příklad za plně funkční jen na jediném historickém pozadí; na pozadí doby, kdy zlé drbny obého pohlaví povýšeny do role kádrujících domovních a čert ví jakých ještě důvěrníků, poskytovaly posudky, jež vyšší patra totalitní hierarchie podle úvahy buď odkládaly ad acta, nebo případně použily k šikaně a někdy, spíše výjimečně, ale nevypočitatelně, ke zničení kariéry. Na pozadí doby drobných kostižerných normalizačních svinstev. A nadto si myslím, že právě vrchovatá zkušenost Petra Horáka s onou smutnou, upatlanou dobou prostupuje jeho otázky o hledání nového založení odpovědnosti.

Současná filosofie, nebo přesněji ta filosofie, která dnes za něco stojí, se naučila za posledních sto let skromnosti a ostražitosti vůči pokušením spojenectví s ideologiemi, oškliví si jednoduché a všezahrnující „odpovědi na problémy dnešního hyperkomplexního světa“. Ví, jak křehká je opora, kterou by jí mohla poskytnout vědecká racionalita, a je ovšem z nezbytí zcela postmetafyzická. Nevytváří sjednocující systém, nanejvýš vystupuje v roli univerzální tlumočnice. Dokáže tak velmi dobře plnit „svou nejvlastnější roli, totiž roli kritického a nestranného myšlení jakožto jediného garanta v boji proti mýtům všeho druhu... a hříchům všech dogmatismů, včetně dogmatického relativismu“.³

Něco však zbývá. V *Dopise o toleranci*, který Petr Horák přeložil v roce 2000 a doprovodil vynikající předmluvou, Locke v rámci dodnes působivého zdůvodnění, proč druhým nelze nátlakem vnutit víru či přesvědčení, ale nanejvýš pokrytectví, uvádí jako samozřejmý příklad ryze soukromé záležitosti rozhodnutí otce rodiny, který v dohodnutém sňatku provdal dceru za povaleče. Jistě, takové rozhodnutí možná budou probírat sousedé v hospodě, ale nanejvýš se soucitným pochopením, nikdy s morálním odsudkem. A určitě to není něco, tvrdí Locke, co by nějakou vrchnost napadlo upravovat zákonem. Rozpaky, se kterými ten samozřejmý příklad dnes čteme, demonstrují, jak proměnlivá je hranice mezi soukromým a veřejným v dějinných a kulturních situacích. Jestliže o ní víme, že představuje „hranici mezi soukromým a veřejným, mezi svobodou a zvlášť jednotlivce, mezi oprávněnou autoritou a bezprávnou tyranii“, neznamená to, že vždy víme, kde právě probíhá, a že ji nemusíme „nadále a stále znovu určovat“.⁴ K výše uvedené nejvlastnější roli filosofie patří neustálá kritika všech pokusů ustanovit řečenou hranici dogmaticky jednou provždy a/nebo ji redukovat na nějakou frázi, například

3 Citace v odstavci pochází z Horákova editoriálu k: Horák, P. – Krob, J. – Rivenc, F. (eds.), *Après le postmodernisme, quelle philosophie?* Brno, Masarykova univerzita 2003.

4 Horák, P., John Locke a tolerance. In: Locke, J., *Dopis o toleranci*. Přel. P. Horák. Brno, Atlantis 2000, s. 38.

o posvátnosti soukromého vlastnictví – a není to bezvýznamná součást této role. Ale smí a měla by uskromnělá filosofie po postmoderně ustanovovat tuto hranici také pozitivně? Nebo má „jen“ nabízet důvody pro rozhodnutí, kudy by mohla hranice vést, eventuálně pro legitimitu tohoto rozhodnutí?

Pokud ho čtu správně, zůstávala tato otázka pro Petra Horáka otevřena. V předmluvě k Lockovu dopisu načrtává historickou řadu, jež v novověku počíná Lockovým spojením užívání rozumu s přirozeným zákonem, konkrétně lidskou sociabilitou; spojením, které ukotvuje odpovědnost individuálního svědomí a sahá v referované historické řadě ke Kantovu principu autonomie. A činí tak proto, aby si nakonec zeptal, podle mého přesvědčení neretoricky, zda se v současnosti prosadí „nějaký nový princip zodpovědnosti“.⁵

Bez takového principu degeneruje tolerance k víře a mínění druhých do lhostejnosti, přesněji do cynického nezájmu o konání a mínění druhých. Situaci přitom nevylepší, že se tento nezájem manažuje jako nezbytný společenský kompromis. Bez odpovědného individuálního svědomí degeneruje role intelektuálů a univerzity se mění v efektivní přípravky flexibilních lidských zdrojů. Nikoliv v poslední řadě je bez tohoto principu stále těžší, téměř nemožné odolávat pokušení sestavit si z dějinných traumat a naléhavosti klimatické katastrofy náhražkové světské náboženství, a takřikajíc k němu prozířt či procitnout (woke). A prozřevši pochopit, že požadavek „nutného omezení tolerance vůči těm, kteří se snaží využít svého přesvědčení jako politické zbraně, a tak vydávají soukromou záležitost za záležitost veřejnou“ není nic jiného než pokus starých bílých mužů o upevnění jejich rasové a patriarchální nadvlády.⁶

Společám se jako černý pasažér, že kolegové vyjmenují zásluhy Petra Horáka a třeba zmíní i ty téměř nepostřehnutelné stylistické posuny, kterými kultivoval umění českého filosofického překladu. Místo toho jsem si dovil zdůraznit otázky, ve kterých se prolínala jeho odborná práce s osobním. Otázky, které si možná mnozí z nás klademe jinak. A téměř vždy bez nenapodobitelného půvabu, s nímž v nich Petr Horák dokázal bez apokalyptického patosu a dramatických gest vyslovit osobní, až do morku kosti prožívanou naléhavost svých obav o možnosti tolerance a odpovědného individuálního svědomí v naší době. Otázky, které zůstávají a zavazují a ve kterých bude snad ještě nějakou dobu slyšet osobní půvab myšlení toho, kterému nám dnes nezbyvá než říci poslední Sbohem.

5 Tamtéž.

6 Vycházím zde z řady recenzí a anotací, které Petr Horák publikoval v poslední dekádě ve *Filosofickém časopise*. S výjimkou „náhražkového světského náboženství“ to přebírám z publikace: Braunstein, J.-F., *La Religion Woke* (Paris, Grasset 2022). P. Horák tuto knihu sice ve *Filosofickém časopise* vstřícně anotoval a referoval ji i ve svém rozhovoru z roku 2025, ale ač se shodně s Braunsteinem obával zélotismu woke, samotný francouzským autorem akcentovaný motiv woke jako světského náboženství a jeho zvažovaných puritánských kořenů nezmiňoval.